

VANG KLIT

Et blad af sandflugtens historie og lidt bebyggelseshistorie

Af TORSTEN BALLE

(Fortsat fra forrige årbog)

Bol og huse

I ÅRBOG 1963 s. 293 ff. er der givet en oversigt over de ejendomme, der var i Vang klit 1683, og deres beliggenhed. Fire af dem var gårde, og deres historie fra 1580 til den tid, da de blev flyttet, er omtalt. Resten var mindre ejendomme. Nogle af dem kaldes somme tider bol, en betegnelse, der bruges om ejendomme, der er for små til at kaldes gårde, og for store til at blive kaldt huse.

I den ældste jordebog for Ørum len 1580¹⁾ nævnes de fire gårde i klitten, men hverken bol eller huse. Man kunne så tro, at der ingen var, men lensmanden bemærker i slutningen af jordebogen, at han regner husleje af gadehuse og inderster for uvis (usikker) indtægt. Gadehuse er huse, der er opført på andres grund, mens inderster er folk, der bor til leje hos andre. Alle de mindre ejendomme i klitten blev altså regnet for gadehuse, og det hedder om gadehusfolk i almindelighed, at ”samme husfolk viger bort om sommeren, hvor de kan fange arbejde, og husene bliver stående øde (ubeboede), og om vinteren ganger en part om landet at tigge”. Derfor kan han ikke opgive en bestemt indtægt af gadehusene, og derfor har han ikke opført dem i jordebogen.

Det lyder jo sørgeligt, men man skal vist ikke tage det så højtideligt. Det var i lensmandens interesse, at der blev opgivet så lidt fast indkomst som muligt. Hvad der kom ind af den usikre indtægt, kunne ingen kontrollere, og hvis lensmanden ikke havde sin økonomi i orden (og det havde denne lensmand, Ludvig Munk, ikke), kunne han fristes til at svindle lidt med disse indtægter.

Det gik dog i regelen ikke - i hvert fald ikke, når det skete i større stil, og allerede i den næste jordebog 1585-86 søger Ludvig Munk at vise, at han er ivrig efter at sikre og forøge Kronens indkomst af lenet. I indledningen til denne jordebog kaldes den ”*en ret og rigtig jordebog over alle Ørums visse (sikre) renter og indkomst og uvisse (usikre), som er ødt og fordærvet af sand og i anden måde, og på hvis (hvad) gods, som jeg, Ludvig Munk, har ladet forbedre, siden jeg fik samme len af Kongelig Majestæt.*”.

At Ludvig Munk har forbedret lenets indkomst, kan man se deraf, at der nu rundt omkring i sognene er nævnt en del flere smågårde (bol), som ikke var med 1580. Det må forstås sådan, at disse bol lå på Kronens grund, men ikke før havde svaret landgilde - i hvert fald ikke til Kronen, og grunden er snarest den, at disse ejendomme var ret nye og grundlagt på nyopdvirket jord.

I Vang sogn er der tre bol mere. Hver af dem svarer 1 td. byg, og et af dem er sandsynligvis Inte, som lå i klitten (se årb. 1963, s. 298). Denne ejendom nævnes ved navn i senere jordebøger og svarede netop 1 td. byg.

Gadehusene er også kommet med. I Vang sogn nævnes 16 gadebyggere, og nogle af dem må have boet i klitten. Det er blot ikke muligt at se hvem.

Gadehuse var heller ikke faste bebyggelser i samme forstand som gårdene. Sådan et hus af bindingsværk med lerklinede vægge eller jordvægge kunne let klaskes op, rives ned og flyttes. Også i vor tid er huse sløjfet, og andre er bygget på nye steder, og dengang var det nemmere. Selv om antallet af huse i en by er det samme op gennem tiden, kan man derfor ikke være sikker på, at husene er de samme eller ligger på samme steder.

Der skete imidlertid det, at mange gadebyggere, også i Vang klit, dyrkede jord op af ødemarken, og så var de egentlig ikke gadebyggere mere, men husmænd med jord. Så snart det var sket, var ejendommene straks mere faste. Ved opmålingen 1683 (se årbog 1963, s. 293 ff.) havde næsten alle husene jord, og derfor blev de ansat til hartkorn ligesom andre landbrugsejendomme. Fra den tid og op til nutiden kan man følge deres skæbne, og i mange tilfælde lader det sig også gøre at finde noget om deres historie før.

Tveder

(Se årbog 1963, s. 293 og 296)

I jordebogen 1608-09 nævnes mellem gadebyggerne i Vang sogn Christen *Thveder*. 1612 kaldes han Christen i Tuede, 1629 nævnes Christen Bollesen i Tued, og ifølge lensregnskabet 1642 fæstede Søren Christensen i Tueder i Vang sogn et gadehus, kaldet *Tueder*. Han var vel søn af Christen Bollesen, og han boede endnu på stedet 1683. Markbogen siger da, at stedet var et afbygge fra gården Hove. Det kaldes nu et bol, og der var godt 8 td. sæde agerjord foruden eng og græsning. Det blev ansat til 0-3-1-1 td. hartkorn²⁾. Søren Christensen Tveder døde 1693, og efter ham fæstede hans søn Anders Sørensen stedet. Han var kirkeværg³⁾, og han må da have været en ret anset mand og vel også temmelig velstående. Da han blev gammel, overlod han fæstet til en ung mand, der var gift med hans søsterdatter, mod aftægt. I fæstebrevet af 7. febr. 1728, fik den unge mand tilladelse til at flytte husene til Vangså, og da det var denne interessante bemærkning, der gav stødet til, at klitejendommenes historie blev undersøgt, gengives fæstebrevet begyndelse nedenfor. Det findes i Råstrups fæsteprotokol (fæstebrev nr. 55, fol. 20).

”Kiendis ieg underskrefne Jens Kraft til Raastrup at hafve sted og fæst, som ieg og hermed steder og fæster Christen Erichsen, barnføed i Spærring, een mig tilhørende Huus i Vang Sogn, Navnlig *Tveder*, Matriculeret for 3 skp. 1 f. 1 alb., Som Anders Sørenssen Sidst i fæste havde og til hannem opladt hafver med de Vilkor, at forbem (eldte) Anders Sørensen og hans Søster nyder deeris Lifs Thiid en forssvarlig ophold og efter deeris død en skichelig Jordefæhr, og hafver ieg tilladt hannem att opsætte Huusene på et mig tilhørende ejendom ved Vangsaæ, og maae

¹ De i artiklen nævnte jordebøger er alle for Ørum len.

² De fire tal i hartkornsangivelser betyder tønder, skæpper, fjerdingkar og album.

³ Matr. 1688 B., ajourført afskrift af matr. 1688 fra 1700-1720 (LA).

hand samme huus Nyde, Bruge og Beholde med dets til legende Eyendomb Sin Lifs Thiid paa effterschrefne maader, Nemblig at hand nu inden førstkommende Marthiny (Mortensdag) og Siden fremdeelis aarligen hver Marthiny Svarer mig huuspenge fiire marck danske, indtiil eyendommen nu fra Dato og siden fremdeelis sig kan forbedre, iligemaade, at hand skal findis en viis mand Naar min baad og Vaad er ved hafvet, det at følge, saa længe det der til fiskeriet forbliver . . . . .”

Man lægger mærke til, at der står ”husene”. Der må altså have været mindst to bygninger på ejendommen. At dens beboere tager del i havfiskeri, er ikke noget nyt. Markbogen 1683 siger, at folkene i Hove og i klitejendommene driver fiskeri på havet.

1732 blev hartkornet nedsat til 0-1-0-0. Huset var da flyttet, og de gamle agre var vel til dels opgivet. Med dette hartkorn kan huset følges i Vangså til matr. 1844 og nutiden. Det har nu matr. nr. 9 af Vangså, htk. 0-1-1-2. På det første kort i større målestok over egnen kaldes huset *Tved*⁴).

Gurup

(Se årbog 1963, s. 293)

Jordebogen 1608 nævner en ejendom, der ikke findes 1580 og 1585. Den bruges af to mænd, hvoraf den ene også har et gadehus, og de svarer 2 pd. smør, men hverken byg eller andet. Det tyder på, at den bortfæstede jord oprindelig var et græsningsareal. I de næste jordebøger omtales ejendommen også, og der er stadig to fæstere. 1637 hedder de Jens Graversen og Oluf Graversen, og de er måske brødre. Jens Graversen i ”Gunderup” fæstede 1632 et øde bol ved søen, og Oluf Graversen fæstede 1635 en bolig, som Peder Bollesen oplod. Disse to ejendomme er da måske hver en halvdel af den ejendom, der svarede 2 pd. smør. Men i 1637 findes begge fæsterne også mellem gadehusfolkene, den ene kaldes Oluf Graversen i *Gurup*. Det kunne se ud, som om de boede i gadehusene (eller sammen i et hus) og har brugt den anden ejendom derfra, og det er da sikkert husene (huset), der hed Gurup.

Jordebog 1651 nævner kun Jens Graversen, der da svarer 1 pd. smør. Et tingsvidne 1647 kalder ham Jens Graversen i Gurup⁵). I matr. 1664 hedder fæsteren Anders Pedersen, men hartkornsnedsettelsen 1682 har som fæster Jens Graversen, tilforn Anders Pedersen i Gurup. Hartkornet blev da sat ned til 2 skp. 1683 var det ifølge markbogen Mette Jensdatter (måske Jens Graversens datter), der boede i huset. Hun kaldes ”en fattig pige, som forleden år måtte flytte sin jordhytte formedelst sandflugtens overhånd og ved ej, hvor snarlig hun skal til igen at flytte”. Det ser jo trist ud, men hun blev dog gift, og hun og hendes mand boede i stedet i mange år. De døde begge 1737 og var da meget gamle. Han var efter kirkebogen 80 år, hun 102, født Voldborgdag 1636. 1732 fæstede Morten Christensen fra Klitmøller stedet⁶). Han skulle give de gamle aftægt og ægte deres datter. Omtrent samtidig blev hartkornet, der 1688 var 0-1-0-0, nedsat til 0-0-0-0, og der var altså ikke noget hartkorn tilbage. Huset var da flyttet til Vangså, da datteren 1727 i kirkebogen kaldes ”Anne Gurup ved havet”. Det nævnes siden i

hartkornslister med htk. 0-0-0-0 blandt husene i Vangså, således 1756, da fæsteren kaldes Morten Christensen Odde. Det kan derefter følges op gennem tiden til matr. 1844, da huset fik htk. 0-2-2-1½. Det har nu matr. nr. 5 af Vangså.

Den del af ejendommen, som Oluf Graversen havde 1637, skulle jo svare 1 pd. smør, men den nævnes ikke mere. Måske er den det jordløse hus, som Margrethe Graversdatter boede i 1683. Hun omtales da som halt og syg, men hun døde først 1736, 94 år. Husets skæbne kendes ikke.

Inte

(Se årbog 1963, s. 298)

nævnes ved navn i jordebog 1608. Det mærkelige navn staves 1608 Intt, 1637 Indte, 1651 Indett, senere i kirkebogen Indt og Inte, i markbogen 1683 Inte. Dette bol skulle efter jordebøgerne svare 1 td. byg, men det lå udsat og må snarest betragtes som et mislykket forsøg på opdyrkning af ødemark. Ved målingen 1683 var ca. 4 td. sæde af jorden endnu dyrket, men matr. 1688 siger, at jorden siden målingen er overløbet med sand, så stedet ikke kan sættes til noget hartkorn.

Måske blev huset dog liggende en tid. En Søren Christensen fik 1703 en datter Zidsel døbt i Vang kirke. Hun fik to døtre udenfor ægteskab, og de kaldes begge *Inte*. Karen Tomasdatter, f. 1727, blev 1771 gift med Niels Christensen Spillemand i Vangså. Her døde ”Niels Spillemands hustru, Karen Indt” 1793. Hendes halvsøster Maren Poulsdatter, f. 1739, boede siden i Vang. Hun kaldes i udskiftningsdokumenterne 1795 Maren Inte. På et kort ca. 1790⁷) kaldes en klit *Zidsel Intes bakke*, og denne Zidsel Inte er sikkert den ovenfor nævnte Zidsel Sørensdatter. Hun og hendes forældre har muligvis boet i Inte, og huset har vel ligget i nærheden af den bakke, der fik hendes navn og bærer det endnu. En gammel kone, der var født i Vangså, fortalte mig, at Inte lå øst for Vangså. Det ville passe godt hermed.

Knud Aagaard fortæller i sin ”Beskrivelse over Thy” 1802, at Inte blev flyttet til Vang. Måske tænker han på Maren Intes hus, og det er muligt, at hun har flyttet huset til Vang, efter at søsteren var blevet gift.

Korsborer

(Se årbog 1963, s. 297)

nævnes også ved navn 1608. Jørgen Holst i Djernæs svarede da 1 td. byg af stedet, som altså var et bol. Navnet er vel egentlig et marknavn, da *borer* betyder græsmark i omdrift. Undertiden staves navnet Korsborg eller Korsborre, men i kirkebogen, der jo er skrevet af stedets præster, der kendte folks udtale, hedder stedet Korsborer, og beboerne kaldes, også i folketællingslisterne, oftest med efternavnet Borer eller Bårer.

Marken har derfor sikkert været dyrket, før der blev bygget et hus der, og huset kan vel betragtes som et udflyttersted, et afbygge, som endnu ikke var sat i skyld 1580. Det må da ligesom Tveder, Gurup og Inte være et vidnesbyrd om en udvidelse af bebyggelsen omkring 1600 eller noget før.

Ved opmålingen 1683 var der ca. 10 td. sæde agerjord til ejendommen, og den blev 1688 sat til htk. 0-4-3-0,

⁴ Forarbejde 1:20.000 til Vidensk. Selsk. kort (Geodætisk Institut).

⁵ Bilag til lensregnskab 1647 (RA).

⁶ Råstrup fæsteprotokol.

⁷ Samme som note 3.

nedsat 1732 til 0-1-2-0. Huset blev også flyttet engang i 1700-rne, for på et kort fra ca. 1790⁸) står der nok *Korsborer* på dets gamle plads, men der er ikke noget hus. Derimod er der på samme kort øst for Vang et hus, der kaldes ”Korsborer Hus”, og der boede Borerfamilien endnu ved matrikuleringen 1844. Det gamle hartkorn var stadig 0-1-2-0, det nye blev 0-2-2-0, og stedet har matr. nr. 28 af Vang by. Ved udskiftningen 1795 nævnes den gamle Korsborer ager i taksationen mellem græsningsjorden, så den blev nok ikke dyrket mere.

Kokkedal

(Se årbog 1963, s. 293)

nævnes først ved navn i lensregnskabet 1639, da en kvinde fæstede huset Kokkedal for omtrent det samme, som man gav for at fæste et gadehus. 1683 var der opdyrket ca. 9 td. sæde agerland, og stedet kaldes nu et halvbol. Dette hus er sikkert også en nyere bebyggelse, der dog ligesom flere af de andre ikke var særlig stabil. 1688 blev stedet sat til htk. 0-1-3-2, fæsteren hed Iver Kokkedal, og han havde stedet til 1728, da han overlod fæstet til sin svigersøn Christen Pedersen, der siden kaldes Christen Kokkedal⁹). Hartkornet blev 1732 nedsat til 0-1-0-0, og stedet må have været for ringe for Christen Kokkedal, for 1756 havde han ifølge en hartkornliste en større gård i Vang by med htk. 2-2-2-2. Denne gård kaldes i matr. 1688 ved en fejltagelse Overgård, fordi Jens Andersen Overgård havde fæstet denne gård foruden den rigtige Overgård i klitten, der på den tid var næsten øde. Men gården hed vist egentlig også Kokkedal. Således kaldes den i et skattemandtal fra 1677¹⁰), og da boede Jens Andersen Overgård i den, mens Anders Jensen boede i huset Kokkedal.

Gården har da nok ligget i samme dal som huset, men 1683 nævnes den under Vang by. Efter at Christen Kokkedal havde fæstet gården, blev den ene om navnet, og tilsyneladende forsvandt Kokkedal hus. I hartkornslister træffer man dog omtrent på samme tid et hus med samme hartkorn i den lille by Skårhede øst for Vang by. Det havde ikke været i denne by før, og ingen af ejendommene der har mistet noget hartkorn, så huset må være et hus, som er flyttet dertil med sit hartkorn, og det kan da ikke være andre end Kokkedal hus.

Hartkornet blev 1844 forhøjet til 0-3-3-2, og det har nu matr. nr. 24 af Vang og Skårhede.

Husenes historie

Som før omtalt nævnes nogle gadehuse i Vang sogn i jordebøger og lensregnskaber for Ørum len fra 1585 til de sidste 1660. Antallet er nogenlunde konstant ned gennem tiden, ca. 15, og heri er medregnet Tveder, Kokkedal, Korsborer og Gurup samt et par huse, der lå i Vang by. Af de øvrige, ca. 9, har de fleste vist ligget i klitten, og desuden lå der et hus, der tilhørte præsteembedet, og et, der tilhørte Nystrup. De nævnes i markbogen 1683 ligesom Bavnhuset ved havet, der da var en ret ny ejendom. De andre huse har sikkert ligget der længe.

Andre huse end disse og Kronens huse nævnes ikke i markbogen, så der var ikke flere. Der har da i hvert fald siden 1585 ikke været nogen omfattende bebyggelse i

klitten, og intet tyder på, at den nogen sinde har været større. Af bebyggelser nævnes flere gange huse ”i Åkær”, ”ved Hovekær”, ”ved Hovdige”, ”i Blikær”, ”ved Klitmølle”. Det er vanskeligt at gøre rede for hvert af disse huses ældste historie. Først efter opmålingen 1683, da alle de daværende huse blev registreret, kommer der så megen klarhed over tingene, at man kan placere dem og følge deres skæbne, og da det, der her interesserer, er ejendommenes historie på den tid, da bebyggelsen gik i opløsning, nemlig omkring 1700, vil det også være tilstrækkeligt at følge de huse, der var der 1683, frem i tiden. Om nogle af husene kan der dog fortælles lidt fra ældre tid.

Kløvborg

(Se årbog 1963, s. 296)

I jordebog 1637 nævnes Morten Christensen i *Kløvborg* mellem husmændene i Vang sogn. 1645 strandede et skib mellem Klitmøller og udløbet af Vangs å. Der blev lidt ballade, og der kom en retssag ud af det¹¹). I den nævnes Morten Christensen i *Kløvborg* og sønnen Christen Mortensen, som nok er den skipper Christen Kløvborg af Vang sogn ved Klitmøller (d.v.s. klitmøllerne ved Vangs å, se senere), der nævnes i This ted toldregnskaber 1668. Han boede i Kløvborg 1664 (Christen Klefbore). Den Mette Christensdatter i *Cloubore*, der nævnes i jordebogen 1651, er sikkert hans moder.

Han blev dog ikke boende i Kløvborg. I et mandtal 1677 for Tvorup sogn¹²) er Christen Mortensen i *Kløvborg* opført som fæster af en gård i Tvorup. Han må have været velstående, da han svarer af 3 ildsteder. I samme mandtal for Vang sogn nævnes Jens Andersen i *Kløvborg*, og markbogen for Vang sogn 1683 siger, at Kløvborg beboedes af Jens Andersen, tilforn af Christen Klefbor, og at den nye fæster var druknet på havet for 3½ år siden, hvorfor konen havde forladt huset. Det nævnes ikke siden, men den gård i Tvorup, som Christen Kløvborg flyttede til, blev siden kaldt Kløvborg, og et hus i Klitmøller i Vester Vandet sogn kom også til at bære navnet. Det skete ikke så sjældent, at navne på gårde og huse vandrede fra et sted til et andet.

Rækkeby

(Se årbog 1963, s. 294 og 299)

Af de tre huse, der ret sent kaldes Rækkeby, tilhørte et Ørum len. Det beboedes 1683 af Christen Overgårds enke, og det fulgte med, da Kronens tidligere ejendomme i Vang sogn blev solgt fra Ørum gods til Råstrup. Det fik 1688 htk. 0-0-3-0. 1733 fæstede Niels Jensen huset¹³), som da siges at ligge i Vangså, efter sin kone Else Christensdatter (Overgård), som døde 1733. 1730 kaldes han i kirkebogen Niels Jensen *ved havet*. Hartkornet blev (vel på grund af flytningen) nedsat 1732 til 0-0-0-0, men huset kan følges, fordi samme familie blev boende i huset, til Niels Jensens datter døde 1812. Huset blev da brudt ned, men huspladsen blev dog 1844 ansat til 0-0-0-1¼ og fik matr. nr. 16 af Vangså.

⁸ Samme som note 3.

⁹ Samme som note 6.

¹⁰ Ildsteds- og kvægskattemandtal 1677 (RA).

¹¹ Landstingsdombog 1646 A, fol. 168-173 (LA).

¹² Samme som note 10.

¹³ Samme som note 6.

Et andet hus i Rækkeby tilhørte fra gammel tid præsteembedet. Fæsteren 1683 hed Jens Nielsen Rækkeby og stedet fik 1688 htk. 0-0-1-1. Det blev senere beboet af Peder Nielsen¹⁴), som 1724 i kirkebogen kaldes Peder Nielsen *ved havet*. Dette hus må da også være flyttet til Vangså, og det blev sammen med tre andre flyttede huse genstand for en retssag, som major Kraft til Råstrup 1736 indledede mod husenes ejere¹⁵). Han påstod, at husene var bygget op på den såkaldte Kronens Hede, som hørte til Råstrup hovedgårds jord (denne hede kaldtes ofte Kronens éndels hede, d.v.s. en hede, hvori ingen af byens ejendomme havde lod eller del eller fælledret). Retssagen endte med, at majoren tabte sagen, vel fordi det blev bevist, at Kronens Hede ikke strakte sig så langt ud. Af dette hus blev der da også siden, og endnu ved matrikuleringen 1844, svaret en årlig afgift til præsteembedet. Det fik 1844 hartkornet forhøjet til 0-3-0-1¹/₄, og har nu matr. nr. 1 af Vangså.

Det tredje Rækkebyhus hørte 1683 under Nystrup og var fæstet til Poul Christensen, (som også havde fæstet et hus i Hovekær). Det fik 1688 htk. 0-1-0-1. Den sidste adelige ejer af Nystrup, Ville Orning, måtte ved den tid forlade gården, og Nystrup og de få ejendomme, der var tilbage af dens gods, blev overtaget af kreditorerne, deriblandt Kronen, som overtog selve Nystrup. Dette hus blev overtaget af borgmester Christian Mortensen Lelius i Thisted, som 1690 solgte det til Peder Bendixen i Vester Vandet, der kort før sin død 1702 bortgav sine mange ejendomme til pårørende. En slægtning, Kirstine Brønsdorff var gift med Jens Hvas til Tulsted, der som ejer af dette hus var mellem de sagsøgte i den ovennævnte sag 1736. Huset må altså være flyttet til Vangså, og det beboedes da af Maren Pedersdatter, sikkert den Maren Pedersdatter Rækkeby, der døde 1740. 1844 blev hartkornet forhøjet til 0-1-3-0¹/₂, og stedet har nu matr. nr. 2 af Vangså.

Huse under Djernæs

Som omtalt i årbog 1963, s. 299, hørte 4 huse under Djernæs (Store Djernæs i Tvorup sogn), skønt Djernæs selv var en fæstegård. Dette mærkelige forhold var gammelt. Allerede i jordebogen 1608 står Jørgen Holst i Djernæs som fæster af tre af husene. Det siges 1637, at de ligger ved Hovekær. Rimeligvis er de bygget på arealer, der fra ældgammel tid har tilhørt denne gamle hovedgård. Det fjerde hus, der kaldes et hus i Blikær, blev 1649 fæstet til Jørgen Nielsen (Holst) i Djernæs, sønnesøn af ovennævnte Jørgen Holst, og efter den tid hørte det også sammen med gården. Matr. 1688 bemærker ved disse huse, at de (i matr. 1664) var ”indregnet under Djernæs jord”.

De fulgte da også med Djernæs, da Kronen 1666 overdrog gården til mag. Hans Zoëga, og det må her bemærkes, at gården altså ikke sammen med Ørum len blev solgt 1661 til Alb. B. Berns arvinger og L. Marselis, således som Kronens øvrige gods i Vang sogn. Det tyder på, at gården indtog en særstilling. Måske regnedes den endnu halvvejs for en hovedgård.

Endnu en tid fulgte husene med Djernæs, således da Johan Adolph de Clerque 1704 solgte gården til Peder

Madsen Jensen i Thisted, da denne 1706 solgte Djernæs til fæsteren Søren Andersen Nors, og endelig da Alb. Mogensen Leegård 1721 solgte gården til Anne Jensdatter Tøfting. Omtrent ved denne tid blev husene flyttet ud til havet, og de var derfor også med i den omtalte sag om de flyttede huse 1736.

Senere blev husene solgt til Råstrup, som de tilhørte 1778¹⁶).

Åkær (se årbog 1963, s. 300). I Åkær boede måske den Mette Åkær, der nævnes 1585. En sag om tyveri fra Morten Nielsen i Åkær kom for landstinget 1637¹⁷). Der var stjålet rug, byg, ost, uld og tran, så helt fattig har Morten nok ikke været. 1683 var Niels Nielsen Åkær fæster, og stedet fik i matr. 1688 htk. 0-1-0-2. Stedet var flyttet til Vangså før sagen 1736. Det fik ved matrikuleringen 1844 hartkornet forhøjet til 0-3-2-1, og stedet har nu matr. nr. 7 af Vangså.

Hovekær (se årb. 1963, s. 299). Åkær og to andre huse siges 1637 at ligge ved Hovekær, men dette navn er dog særlig knyttet til et af husene, det hvori Erik Jørgensen boede 1683. Markbogen siger, at dette hus hedder Hovekær. Senere fæstede Knud Lauritsen stedet¹⁸), og han kaldes som fadder 1731 Knud Laursen *ved havet*, så huset må være flyttet før dette år. Det fik 1688 pålagt htk. 0-1-3-1, der 1844 blev forhøjet til 0-2-0-1¹/₂, og huset har nu matr. nr. 4 af Vangså.

Det tredje hus ved Hovekær var 1683 fæstet til Poul Christensen, som også havde et hus i Rækkeby (se årb. 1963, s. 294 og 299). Det blev senere beboet af Christen Jensen¹⁹), der allerede 1713 i kirkebogen kaldes Christen Jensen *ved havet*, og dette hus er måske det første, der blev flyttet ud. 1688 blev dets hartkorn 0-1-0-0, 1844 blev det forhøjet til 0-5-0-2¹/₂, altså mere end det femdobbelte. Det har nu matr. nr. 6 af Vangså.

Det fjerde hus, der hørte under Djernæs, var det hus, som Christen Knudsen boede i 1683 (årb. 1963, s. 294). Det er sikkert dette hus, der omtales som liggende i *Blikær*. Senere boede hans svigersøn Niels Nielsen i huset²⁰). Han kaldes 1728 i kirkebogen Niels Nielsen *ved havet*. Hartkornet var 1688 0-1-0-2, men blev 1844 forhøjet til 0-4-0-0¹/₄. Det har nu matr. nr. 3 af Vangså.

Bavnhuset

Af de klithuse, der er nævnt i markbogen 1683, er der nu foruden Margrete Graversdatters hus, der er omtalt under Gurup, kun ét hus tilbage, nemlig det hus ved havet, som den gamle blinde Oluf Sørensen boede i 1683 (årb. 1963, s. 294 og 300). Der var ingen agerjord til huset, kun en kålhøve. I amtsregnskabet 1697-98 nævnes det som ”et hus, Oluf Sørensen sidst påboede, kaldet *Bavnhuset*, er blevet opbygget i krigens tid af bem(eldte) Oluf Sørensen, og de, som tog vare på havnet, der havde deres tilhold”. Ved fæstebrev af 15. jan. 1698 fæstede amtsforvalteren til Hans Jensen, født i Vrejlev sogn i Vendsyssel ”det jordløse hus i Vangs sogn, kaldes Bavnhus, Oluf Sørensen sidst iboede og fradøde, som i krigens tid af forn(ævnte) Oluf Sørensen er opbyggt”.

¹⁶ Hartkornsspecifikation 1778 for Råstrup gods (RA).

¹⁷ Landstingsdombog 1637 A, fol. 457 ff. (LA).

¹⁸ Samme som note 14.

¹⁹ Samme som note 14.

²⁰ Samme som note 14.

¹⁴ Matr. 1688 C, ajourført afskrift af matr. 1688 fra ca. 1740 (LA).

¹⁵ Landstingets justisprotokol 1736 (LA).

Oluf Sørensen, der døde 1693, boede også i huset 1677, da han dette år nævnes i et mandtal²¹) som boende ved havet. 1679 nævnes han sammen med sin hustru og 1684 sammen med en datter. Da var han fattig, men han havde engang været en stor mand i Vang. Efter svenskekrigen fæstede han 1660 det meste af den store gård Vangsgård efter broderen Søren Sørensen, der var død²²), måske under krigen. Desuden havde han 1660 en anden gård, som svarede afgift til Vang kirke, og ifølge matr. 1664 en gård, der tilhørte præsteembedet.

De to brødre havde handlet på Norge. I nogle få år nævner lensregnskaberne navne på folk, der har fortoldt skuder. 1640 og 1641 havde Søren Sørensen udskibet ud for Vang sogn (ved Vang strand). Skuden var på 6½ læster 4 td., og 1642 nævnes Oluf Sørensen med en skude af samme størrelse, måske den samme. Men da told ikke altid er opført i lensregnskaberne, er det muligt, at man både før og siden har drevet skudehandel fra Vang strand. 1629 nævnes en skude, som var indkommet for *Vang oedt* (Vang odde?).

Oluf Sørensen var gift med en datter af Jens Christensen, sognepræst i Vang 1619-1665, og Anne Christoffersdatter, der var datter af adelsmanden Christoffer Lunov til Nystrup.

1703 solgte Kronen ved auktion²³) et hus uden hartkorn, kaldet Bavnhuset, i Vang sogn til provst, magister Jens Olufsen Wang, sognepræst til Flade og Gærum, for 101 rdl. rede penge, én efter tidens forhold forbavsende høj pris for et jordløst hus. (Et hus med jord i Torsted, htk. 0-1-1-2, solgtes samme år for 14½ rdl.). Den høje pris synes at være betinget af særlige forhold.

Nu var køberen, hr. Jens Olufsen Wang, søn af Oluf Sørensen²⁴), og husets fæster Hans Jensen var gift med Maren Olufsdatter, der vel var Oluf Sørensens datter, så hr. Jens har sikkert strakt sig vidt for søsterens skyld, hvis andre har budt på huset ved auktionen. Den der nærmest kunne have interesse heri, var Poul v. Klingenberg til Ørum, der 1702-04 var ejer af Råstrup og da gjorde denne gård til en komplet hovedgård ved at lægge bl.a. det gamle krongods i Vang ind under den²⁵). Det kunne måske være af værdi for gården, at dette hus ved havet blev lagt til dens besiddelser. Huset kan have haft en særlig værdi, fordi det lå omtrent, hvor åen mundede ud. Ved en åmunding var der nemlig ofte bedre landingsmuligheder end ellers. Huset var måske et pakhus, et handelshus, bygget i Oluf Sørensens storhedstid.

Hvilke ulykker, der er overgået ham fra den tid og til han 1683 som en gammel, blind mand, der ikke havde andet at leve af, end hvad Gud og godtfolk ville give ham, sad i det afsides hus ved havet, ved vi ikke. Måske har hans sidste år dog været lysere.

Sønneren var født 1660 på Vangsgård. Han havde som dreng oplevet, at faderen havde mistet, hvad han havde, måske også synet, og det ensomme hus ved havet har en tid været hans hjem. Fattigt nok må det have været for ham, men han havde dog en arv, sine gode evner. Han kom på latinskolen i Thisted, blev student 1679 og tog kun

tre år efter sin embedseksamen. Da kunne han endnu ikke hjælpe sin fattige, blinde fader, men han fik hurtigt et godt embede. 1686 blev han sognepræst for Flade, Gærum og Fladstrand (Frederikshavn) i en alder af 26 år, og året efter blev han gift med en meget rig præsteenke, Anne Pedersdatter Hemmet²⁶). Han havde nu råd til at hjælpe sin fader, og han har vel også haft sind til det, siden han ville give så meget for det hus, der havde været hans hjem og nu var søsterens.

Måske var det også ham, der bragte forbindelse i stand mellem søsteren og vendelboen Hans Jensen og siden hjalp deres børn. En af deres sønner, Oluf Hansen Wang, f. 1697, blev kapellan hos ham og derefter sognepræst i Nordstrømø på Færøerne. En anden søn, Thomas Hansen Wang, f. 1705, blev også kapellan i Flade-Gærum-Fladstrand og siden sognepræst i Skrydstrup. De var 11 søskende, og morbroderen har måske hjulpet flere af dem frem. I hvert fald blev kun to af dem boende på egnen, nemlig den ældste, Anne Hansdatter, f. 1695, gift 1734 i Vang med Peder Nielsen, der boede i Vangsgård, og Søren Hansen, der døde 1740. Forældrene døde 1734, og Søren Hansen har vel overtaget huset. Senere boede hans søsterdatter, Helvig Pedersdatter, og hendes mand, Christen Christensen, i det. Manden blev 1773 fundet død på stranden neden sandbakken tre agre lang fra hans hus. Hun blev 1774 gift med enkemanden Morten Oddershede fra Vangsgård, der flyttede til hende. Hans søn Jens Mortensen blev gift med hendes datter Anne, og de fik huset, som de blev ejere af. Slægtens navn blev senere forkortet til Odder.

Huset havde altså ikke noget hartkorn, men ved reskript af 15. april 1818 fik det som mange andre jordløse huse tillagt hartkorn, måske fordi de jordløse huse havde fået små jordlodder ved udskiftningen som vederlag for den græsningsret, de havde i byens fællede, der også blev udskiftet. Huset fik tillagt htk. 0-1-1-0. Det blev 1844 forhøjet til 0-2-2-2, og stedet har nu matr. nr. 10 af Vangsgård.

Vang sogns klitmøller

For at man kan få et fuldstændigt billede af den gamle klitbebyggelse i 15-1600-erne er det nødvendigt, at man også tager vandmøllerne i Vang klit med. I jordebogen 1580 nævnes efter Store Djernæs to klitmøller, hvoraf den første kaldes en Vangs klitmølle, som er bygget i havklitten. Jørgen Holst i Djernæs skulle svare 8 td. byg af den, og desuden 1 fjerding ål af en ålegård ved møllestrømmen. Lige efter nævnes endnu en klitmølle, som Niels Persen i Klostergård havde fæstet. Af den skulle der svares ½ læst byg (12 td.), men det hedder om begge møllerne, at de er øde af sand, så åen er forfyldt med vand.

Det er dog måske kun en halv sandhed. I denne jordebog søger lensmanden som før berørt at fremstille så mange afgifter som muligt som usikre indtægter, og derfor er det vigtigere at se, hvad den næste jordebog, 1585, siger. Den kalder begge møllerne Vangs møller, og siger, at Jørgen Holst har dem begge, men at møllerne er slet fordærvet af sand hvert andet år og skal da bygges op på ny igen og kan ikke give uden halv afgift. De var altså i brug endnu på den tid, i hvert fald med mellemrum. 1612 hedder det derimod, at begge møllerne er øde og deres

²¹ Samme som note 10.

²² Lensregnskab 1660.

²³ Kronens Skøder 1703.

²⁴ Wibergs præstehistorie.

²⁵ Årbog 1963, H. Støvring-Nielsen: Hovedgården Råstrup.

²⁶ C. Klitgaard: Vendsysselske Præstefamilier.

afgift ikke medregnet. Der er også øde 1629, men man har da endnu haft lidt håb om at få dem i gang, for det hedder, at de behøver igen at opbygges. Det skete dog vistnok ikke. 1637 er de aldeles øde, og siden nævnes de ikke.

Hvor de har ligget, ved man ikke. De må have ligget ved den å, der tidligere dannede udløb for vandet fra Vang sø og kærerne nordenfor. Markbogen 1683 fortæller:

"Hovekær eng står mest under vand, som kommer fra Vang sø, og har sandflugten stoppet den udgang, som vandet skulle have til havet imellem klitterne, så at det ikke kan hjælpes, men må ganske fordærves. Engkær er iligemåde dets vandløb af sandflugten forstoppet, som havde sit afløb til Hovekær, men ligger og ganske tør med sand imellem kærerne".

Af denne å er der endnu en lille rest tilbage ude ved Vangså, men da åerne let kan tvinges til at forandre leje ude ved havet, kan man ikke vide, om åen altid har haft sit udløb samme sted. Længere inde i landet er der ikke mere tydelige spor af åen.

Hvis terrainforholdene har været omtrent som nu, vil det være mest sandsynligt, at møllerne lå nær havet. På et kort med højdekurver kan man se, at her som andre steder er der langs med den gamle kystlinje, (se årb. 1963, 288 f.), en lavning, og der ligger søerne og kærerne. Derfra og ud mod havet stiger terraintet først lidt for derefter at falde jævnt over 4-5 km ud til, hvor de egentlige havklitter begynder. Fra søen og hertil, altså over sletten, er der ikke meget fald. Fra sletten gennem havklitterne til havet er der derimod et fald på ca. 10 m, så hvis åen var der endnu, ville det bedste sted, man kunne lægge en vandmølle, være nær havet. Når jordebogen siger om den ene mølle, at den er bygget i *havklitten*, må dette ord sikkert være brugt i samme betydning, som det har nu, nemlig om den yderste klitrække.

Længe mod syd, i Tvorup sogn, lå en anden klitmølle, Palsens mølle. Den lå ved udløbet fra Tvorup vester sø (Ferring sø) og det er sikkert den, man 1882 fandt spor af ved Langbakke nord for Bøgstedrende. Kristen Høje i Skårup, der var født derude, fortalte omkring 1920, at han som dreng havde set en møllesten og tømmer der. Denne mølle lå altså i havklitten, og det samme er egentlig tilfældet med møllerne ved udløbet fra Vandet sø, dem som bebyggelsen Klitmøller i V. Vandet sogn har navn efter, og med Hansted mølle. Alt tyder altså på, at sporene efter Vang Sogns klitmøller skal søges ude ved Vangså.

I jordebøgerne nævnes som før omtalt huse i Vang sogn ved Klitmøller eller, som der oftest står, ved Klitmølle. Der menes her sikkert klitmøllerne ved Vangs å. Endnu i jordebogen 1637 nævnes to huse derude, beboet af Christen Pedersen ved Klitmølle og Jens ved Klitmølle, men det tilføjes: "Et iligemåde af sandflugt blevet øde". I jordebog 1651 står Jep Pedersen ved "Clitmøller" anført som fæster af tre huse i Vang sogn, rimeligvis i klitten. Denne mand er sikkert den samme som Jep Pedersen Krabbe fra Tvorup, der havde en mølle ved Klitmøller i V. Vandet sogn, men han havde ifølge en tilføjelse i samme jordebogs slutning også Vendbjerg mølle i Nors sogn, som han havde fæstet 1638, så han har været en vidtfavnende mand. Måske har han håbet på, at der endnu kunne bygges en mølle på det gamle sted i Vang klit, og husene er sikkert huse, der lå der. Siden hører man ikke noget om dem, men Bavnhuset er måske en slags afløser.

Klitbebyggelsens udvikling

Efter at de enkelte ejendommers skæbne nu er fulgt gennem tiderne, vil man kunne danne sig et skøn over hele bebyggelsens udvikling, når man samtidig tager naturforholdene og samfundstilstandene i betragtning.

Overblik over klitejendommene

Gruppe I						
Ejendomme, der er nedlagt eller flyttet ind i landet						
Navn	Ældste kort (for årb. 1963, side 304)	Hartkorn 1683	Hartkorn 1688	Bygget	Hartkorn 1733	Hartkorn 1844
Hove	5-0-0-0	4-0-0-0	4-1-1-2	ca. 1753	2-1-1-2	sammens-
Trab	5-6-2-2	3-4-0-0	1-1-3-2	ca. 1715	0-1-1-0	lagt med
Skurup	2-0-0-0	1-0-0-0	0-4-0-1	ca. 1690	0-1-0-1	andre
Overgård	2-6-0-0	1-0-0-0	0-1-1-2	nedlagt før 1683		gårde
Inte	1-0-0-0	0-4-0-0		øde		
Kornborer	1-0-0-0	1-0-0-0	0-4-0-0	før 1750?	0-1-2-0	0-2-2-0
Kokkedal	(hus)		0-1-3-2	før 1750	0-1-0-0	0-3-3-2
Gruppe II						
Ejendomme, der er flyttet til Vangså						
Navn	Betegnelse: mar. 1688	Hartkorn 1688	Bygget	Hartkorn 1733	Ny maa: nr. (1844) Vangså	Hartkorn 1844
Tveder						
	1	0-3-1-1	1728	0-1-0-0	9	0-1-1-2
Åker						
	2	0-1-0-2	før 1736	0-1-0-2	7	0-2-3-1
Hovekær						
	3	0-1-3-3	før 1731	0-1-3-1	4	0-2-0-1½
Bavnhuset						
	4	0-0-0-0	lå v. havet	0-0-0-0	10	0-2-2-2
Sandkærerne						
(Overgård)	1	0-1-1-2	se gruppe I			
Rækkeby	2	0-0-3-0	før 1730	0-0-0-0	16	0-0-0-1½
Gurup	3	0-1-0-0	før 1727	0-0-0-0	5	0-2-2-1½
Rækkeby	4	0-0-1-1	før 1724	0-0-0-0	1	0-3-0-1½
Hovekær	5 (6)	0-1-0-0	før 1713	0-1-0-0	6	0-5-0-2½
Rækkeby	6 (5)	0-0-1-1	før 1736	0-1-0-1	2	0-1-3-2½
Blikær	7	0-1-0-2	før 1728	0-1-0-2	3	0-4-0-0½
Nye huse:						
1. Øyberg			bygget ca. 1731		11	0-1-1-3½
2.			bygget ca. 1780		8	0-2-0-0½
3.			bygget ca. 1780		12	0-0-0-2½
			Fulled		13	0-0-1-2½
			Fulled		14	0-0-1-2
			Fulled		15	0-0-1-0½
Hartkorn i Vangså						
I alt:		1688: (1-5-0-1)		1733: 0-7-2-1		1844: 3-6-2-2½
Man må her lægge mærke til, at hartkoret i Vangså er mere end fordoblet 1844.						

Som før nævnt (årb. 1963, s. 291 f.) har der efter al sandsynlighed på grund af naturforholdene ikke været nogen oldtidsbebyggelse i området, men muligvis i dets kant. Noget spor er ikke fundet.

Den første gård, som er grundlagt herude, er sandsynligvis Trab. De to gårde Skurup og Overgård synes at være udskilt fra den. Muligvis er også Inte udgået fra Trab. Skurup er et torp-navn, der både antyder, at gården er udflyttet, og at den er grundlagt ca. 900-1100. Disse gårde havde agre både i Vang og i Tvorup bymarker, og det tyder på, at modergården Trab er grundlagt, før Vang og Tvorup byer blev adskilt. Tvorup er også et torp-navn fra 900-1100, og Trab må da være ældre. Muligvis lå den indenfor den gamle havkyst.

Hove var bygget på inddiget græsningsjord (et hus lå ved Hovedige), svarer kun korn og smør, og er derfor sikkert yngre end Trab. Den lå ved eller nær den gamle kyst.

Klitusene synes at være yngre. Tveder er udskilt fra Hove. De andre var oprindeligt gadehuse, bygget på jord, der tilhørte Kronen, Nystrup og Djernæs. Gurup er et torp-navn, der antyder, at huset stammer fra tidlig middelalder, mens Kornborer vel først er bygget efter 1470.

I årene omkring 1600 er der igen sket en udvikling, idet nogle tidligere gadehuse nu kaldes bol eller halvbol. Der må da være foregået en opdyrkning, og 1683 havde de fleste huse jord.

Studerer man bebyggelsehistorie, vil man snart opdage, at tider, hvori bebyggelsen udvides, veksler med tider, hvor den igen indskrænkes. Grundene kan være forskellige, økonomiske og sociale tilstande kan være medvirkende årsager, men også natur- og klimaforhold kan spille en rolle. Hvis flere ugunstige forhold kommer til

at virke sammen, kan det let gå sådan, at kulturens yderste forposter må opgives.

I Vang klit havde man altid haft en stærk fjende at slå med - sandflugten i alle dens former fra jordknog til vandrekliitter. Når beboerne kort efter 1683 begyndte at bryde op og flytte bort, ligger det derfor nær at tænke, at det skete på grund af sandflugten, og samtidige beretninger lader ingen tvivl tilbage om, at man gav sandflugten skylden. Nogle kilder, fx. præsteindberetninger, må benyttes med varsomhed, da der kan ligge økonomiske interesser bagved, et ønske om at opnå visse fordele, men markbøgerne må vist anses for at være upartiske kilder, især markbogen for Vang sogn, som gør indtryk af at være et yderst samvittighedsfuldt arbejde.

Det er dog nødvendigt at se lidt nærmere på forholdene. Der kan vist ikke være tvivl om, at der altid har været sandflugt i dette gamle strandområde såvel som i Vang by og andre steder, hvor underlaget er istidssand. Også i vore dage er jord- og sandfygning jo her et problem trods den forbedrede dyrkning. Når vi ikke ved meget om forholdene før 1500, skyldes det blot, at de skriftlige kilder fra denne tid er så få og magre. Efter 1500 kom der flere og mere righoldige kilder, og der gik ikke mange år, før man erfarer, at sandflugten er der og har været der længe. Christian III udsendte 1539 et brev, hvori det blev strengt forbudt at slå hjelme og tag ved Vesterstranden, og i præsteindberetningerne klages der 1555 over sandflugt i Vang, V. Vandet, Vigsø og Rær, 1571 i Tveds sogn og 1625 i Østerild. Det sidste sted kan der i hvert fald ikke være tale om sand fra Vesterhavet. Om Vang sogn hedder det 1555, at "sand har meget ødt denne fornævnte sognemark", og i den ældste jordebog for Ørum len 1580 siges det, at Trab, Skurup og Overgård var fordærvet af sand. Flere sandflugtramte gårde nævnes andre steder i denne og de følgende jordebøger, så det er klart, at sandflugten var en gammel historie.

Man skulle så tro, at det var næsten umuligt at klare sig ude i klitten, men andre vidnesbyrd taler imod. Det kan ses, at mange familier sad i de samme ejendomme gennem de strenge år i midten af 1600-erne, gennem kejserkrigen og svenskekrigene, der ruinerede mange bønder i de frugtbare egne, og det kan ses af tingsvidner og skattemandtal, at Knud Sørensen i Trab, folkene i Hove og flere af de andre beboere i klitten havde en vis social position, der tyder på gode kår. Denne tilsyneladende modsigelse kan forklares, idet det tydeligt fremgår af kvægskattemandtal og markbogens angivelser af kreaturholdet, at ejendommens eksistensgrundlag var kvægavl, ikke kornavl. Græsning var der sikkert nok af i kærerne og på den udstrakte slette, og der var marehalm i klitterne. Efter markbogen kunne klitboerne endnu 1683 græsse over 33 kreaturer alene på deres egen jord, mens samtlige gårdmænd og husmænd i Vang by kunne græsse 35. Meget kvæg giver en god mødding, og da man vel dengang som senere kørte græstørv i møddingen, blev der mange læs gødning til de sandede agre. Det gav afgrøden kraft, men gav også muld og holdt på det flyvske sand. Når beboerne så var gamle i gårde og havde lært, hvordan en sådan ejendom skulle drives, er det forståeligt, at tilstanden ikke var så dårlig, som man skulle vente.

Hvad var det da, der i løbet af et kort åremål fik folk til at flytte fra deres gamle bopladser? Næppe den almindelige sandflugt, jord- og sandknog, alene. Den

kender vi godt fra nutiden, og den kan enkelte år gøre betydelig skade, men den ser oftest farligere ud, end den på langt sigt er.

Når der kom klager over sandflugt fra byer inde i landsdelen, fx. fra Torsted og Skinnerup, er det sikkert denne slags sandflugt, det drejede sig om. Det er påfaldende, at klagerne fra sådanne områder kommer i dårlige tider, fx. efter krige (foruden efter hartkornsskatternes indførelse, se årb. 1963 s. 304). Det tyder på, at der var tale om skader, hvis følger under normale forhold kunne overvindes, og er vidnesbyrd herom har vi i hartkornsansættelserne. I Torsted og Skinnerup blev hartkornet 1688 efter mange klager og nedsættelser af hartkorn ansat lavt i forhold til hartkornet 1664, men tiderne blev bedre, og ved martikuleringen 1844 fik begge sogne deres hartkorn stærkt forhøjet, mens byer på tungere jorder, der ikke havde lidt under sandflugt, fik hartkornet nedsat. Hartkornet i Torsted blev forhøjet fra 65 td. til 93 td. og i Skinnerup fra 75 td. til 153 td., mens det i Sjørring by, der ikke var ramt af sandflugt, blev nedsat fra 82 td. til 67 td.

Ved sammenligning af opmålinger og takseringer fra markbøgerne 1683 med de tilsvarende fra udskiftningsdokumenterne kan det desuden ses, at de agre, der var plaget af sandflugt 1683, stadig var i brug omkring 1800 (og er der endnu). Det gælder også for Vang bys mark.

I klitten var denne sandknog nok værre end inde i landet, men man havde dog levet med den i lange tider også derude og klaret sig hæderligt. Hvis sandflugten alene er skyld i klitbebyggelsens opløsning i løbet af få år, må den have optrådt i en langt farligere form. At det er sket, antyder markbogen kun et par gange. Den siger, at "den gård Hove og de derhos liggende boliger (er) mesten ompændt af sand og ligger *plat under de store sandbakker*", og at "samme steder er nærmest derover til undergang af sand", og om Nystrup, at der "*tæt omkring gården findes store og høje sandbrinker af hvid flyvesand og blæser ind i døren til dem på gården*".

Her synes der at være tale om vandrekliitter, sander, der vandrede mod øst og begravede alt, hvad de traf på, under metertykke sandlag, og derved for lange tider udelukkede muligheden for dyrkning. Under omtalen af Trab, Skurup, Overgård og Inte nævner markbogen ikke noget tilsvarende, men omtrent der hvor de har ligget, findes der nu sander, fx. Trab sande, og Skurupeng sande. Tilsyneladende er der da ingen tvivl om, at det er vandrekliitter, der efterhånden har ødelagt ejendommene.

Det må dog indrømmes, at der er forhold, der gør denne antagelse noget usikker. De to steder, hvor markbogen taler om de truende sandbakker, ved Hove og Nystrup, skulle man jo vente, at ødelæggelsen ville følge i løbet af få år. Det skete imidlertid, så vidt det kan ses, hverken da eller senere.

Da der 1753 blev givet tilladelse til at flytte nogen bygning fra Hove til Vangsgård, som manden i Hove også havde fæstet, lå den gamle gård endnu derude. Begrundelsen for flytningen var ikke, at gården var ødelagt eller truet af sandflugt, men at der var for megen bygning, og det stemmer godt med, at ved ildstedes- og kvægskatten 1677 svarede Hove af 3 ildsteder og af den næststørste besætning i hele Vang sogn. Både stuehus, stald og lade må da have været store, og når familien og besætningen flyttede til Vangsgård, hvor bygningerne synes at have været mindre, var det naturligt, at man tog nogle af husene med. Hove mark var heller ikke ødelagt af sand (se årb. 1963 s. 306).

Nystrup var ifølge markbogen flyttet af Christoffer Lunov, der døde 1640. Det skete på grund af sandflugten, og der hvor gården havde stået, var der 1683 "store og mægtige, høje bjerge af samme flyvesand", altså vandrekliitter. Den nye gård lå efter markbogen syd for en mark, der kaldtes Hald, hvis størrelse og form kan beregnes ud fra opmålingen. Det viser sig da, at dette stykke jord svarer nøje til den mark, der efter ældre generalstabskort ca. 1900 lå nordenfor det daværende Nystrup, der blev flyttet 1910. Denne mark hælder stærkt mod nord og svarer til navnet Hald, og Nystrup synes altså at have ligget samme sted 1910, som den lå 1683.

Hverken Hove eller Nystrup blev da ødelagt af de truende sandbakker.

For Trab sandes vedkommende er forholdene også uklare. Trab bakke er en mærkelig isoleret sandbakke, der ikke ligner de typiske vandrekliitter. De har gerne form som tungeformede buer, hver med to lange haler, rimmer, der går i øst-vest. Måske er Trab bakke oprindelig en stranddannelse, ældre end de typiske vandrekliitter, der ligger vestfor. Omkring den og ned mod søen ligger der en ret flad strækning, som nok kan have været agre engang; derimod er arealerne vestfor dækket af vandrekliitter, som sikkert er vandret hen over en del dyrket jord og har gjort sandfygningen hen over de foranliggende agre værre. Ind imellem dem ligger der dog en del jord, som efter hvad folk i Vang siger, nok kunne dyrkes, men som ligger så afsides og ubekvem, at dyrkningen ville blive meget besværlig.

Der kan trods alt ikke være tvivl om, at sandflugten er en hovedårsag til bebyggelsens opløsning, men det vil være rigtigst at undersøge, om ikke andre årsager kan have været medvirkende.

I hele landet var der på den tid mange øde gårde²⁷). En øde gård betød dengang en ubesat gård, en ledig gård, ikke nødvendigvis en ødelagt gård, idet jorden ofte blev drevet af folk i andre gårde. Der var altid nogle gårde, som for en tid stod ledige, men når antallet bliver særlig stort, må det betyde noget. Grunden kunne være dårlige tider, usikre forhold for landbruget, bedre erhvervs muligheder andre steder e.l.l. Også i vore dage ser vi, at under sådanne forhold kommer nogle ejendomme til at stå øde, og det er nu som dengang mest de dårligste og dårligst beliggende ejendomme. Folk forlader dem og søger andre steder hen, og ejendommene er ikke til at sælge.

Det gjaldt altså på den tid næsten overalt i landet, og dette forhold må tages i betragtning, når man ser udviklingen i Vang sogn, hvor man også opgav dyrkningen af de besværligste ejendomme og flyttede bort. At besværet her stammede fra sandflugten, er en anden sag. Hvis tiderne havde været bedre, er det muligt, at nogle af beboerne stadig ville have kunnet klare sig.

Men de flyttede altså bort, og nu viser der sig en iøjnefaldende forskel på de forskellige ejendomsgrupperes skæbne. Gårdene flyttede indad, husene udad (se oversigten side 402). Det må betyde, at folkene i den første gruppe ejendomme var bønder, hvis erhverv var fast knyttet til jorden, mens husmændene her som andre steder også havde andre erhverv. De kunne drive håndværk eller fiskeri eller gå på dagleje. Deres landbrug var kun til husbehov.

Fiskeri havde de vel altid drevet. Markbogen siger, at 2 husmændene samt den gård, kaldes Hove, bruger fiskeri udi havet med kroge, hvorefter de bekommer nogle torsk og kuller undertiden". Hvis tiderne for landbruget blev ringere, ville bønderne have dårligere råd til at holde daglejere, og det er da naturligt, at fiskeriet nu blev husmændenes hovederhverv, og at de så, når deres jord ikke var værd at dyrke mere, flyttede til havet. Der havde de bedre muligheder for at kunne udnytte fiskeriet, de kunne græsse deres kreaturer i klitterne, måske også dyrke lidt jord, og de var ikke længere borte fra gårdene, end at de kunne taget noget arbejde for bønderne, når der var noget. Det var helt op i vort århundrede almindeligt, at fiskerne gik på høstarbejde inde i landet. Deres vilkår var efter flytningen ikke væsentlig anderledes end før, snarere var der udsigt til forbedring, når de havde tilpasset sig til forholdene derude. Et vidnesbyrd om en sådan forbedring er det, at hartkornet, der for disse huse 1688 var 1-5-0-1 og efter flytningen blev nedsat 1733 til 0-7-2-1, blev forhøjet 1844, da Vangså hys hartkorn blev ansat til 3-6-2-2½.

Vangså ca. 1790

Efter forarbejde til Videnskabernes Selskabs kort (udsnit)

VANGSÅ

En by bliver til

1683 lå Bavnhuset alene ude ved havet. Dets nærmeste nabo var vel Kløvborg, som da var øde og forladt. Nogle år efter begyndte folk i klitterne imidlertid at flytte deres huse derud, og efterhånden samledes alle husene nær Bavnhuset. Det skete, som det er påvist i afsnittet om husenes historie, mellem 1700 og 1736, og der opstod et lille bysamfund. I de første tiår efter 1700 havde byen endnu ikke noget rigtigt navn. Når man skulle sige, hvor folk derude boede, passede de gamle husnavne, Hovekær, Åkær, Rækkeby, ikke mere, og man nøjedes da med at sige "ved havet". Således skrev præsten også i kirkebogen.

I længden var denne betegnelse ikke nok. Havet var jo stort, og folk andre steder, fx. i Vorupør, havde samme "adresse", så fejltagelser var mulige, især når man talte med udensogns folk. Man måtte have en mere bestemt benævnelse, og snart begynder navnet Vangså at gøre sig gældende. I kirkebogen findes navnet 1721, og det bliver efterhånden mere og mere almindeligt, mens betegnelsen "ved havet" bruges sjældnere og tilsidst forsvinder. I de første år bruger man udtrykket "ved Vangså", senere hedder det "i Vangså". Det viser, at Vangså er navnet på

²⁷ Henrik Larsen: Ødegårde i 1680-erne.

åen, og det forhold, at navnet udtales med tryk på sidste stavelse, tyder på, at navnet er gammelt.

Byens tilblivelse var endnu i frisk minde, da Knud Aagaard skrev sin "Beskrivelse over Thye" 1802. Han fortæller om Vang sogn: "Mange eenlige Gaarde skal have været i Sognet, hvoraf nogle ganske ere ødelagte, andre ere som Huse bortfløttede, enten til Vang By eller til Havet, hvorved Vangsaee Bye er fremkommet. Saaledes er Haugaard (Hove), som tilforn laae ved en Sø i Klitten, hvoraf endnu sees Spoer, nu en Gaard i Vang By".

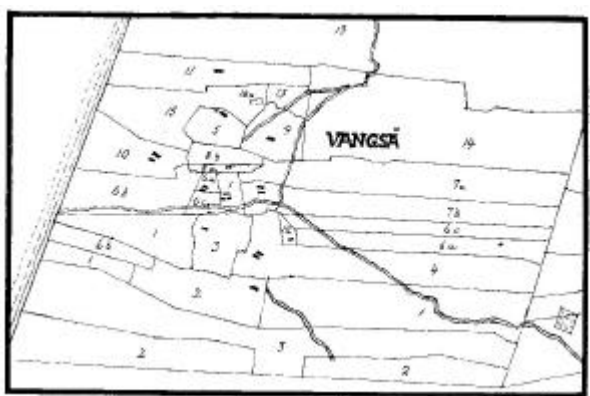
Byen vokser

Efterhånden blev der bygget flere huse derude. Det første nye hus blev opført ca. 1731. Ved fæstebrev af 6. dec. 1730 bortfæstede ejeren af Råstrup til Niels Christensen Spillemand, født i Thisted, et umatrikuleret stykke ejendom, liggende ved Vangsa, kaldet *Øgberg*, uden bygning. Fæsteren skulle lade sætte et forsvarligt hus, hvortil ejeren gav ham 1 tylt 7-alens og 1 tylt 8-alens træer. Hans søn Jens Krabbe mindes endnu i stednavnet "Krabbes rende".

Stedet fik ved reskript 1818 tillagt et hartkorn på 0-1-2-0, som 1844 ændredes til 0-1-1-1³/₄. Det har nu matr. nr. 11 af Vangsa.

Omkring 1780 kom der to nye huse til. Det ene ved folketællingen 1787 beboet af Peder Christensen Konge, gift 1779. Det fik 1818 tillagt btk. 0-1-3-0, der 1844 blev forhøjet til 0-2-0-0¹/₄, og det har nu matr. nr. 8 af Vangsa.

I det andet hus boede 1787 Ole Christensen Konges enke Else Mortensdatter (Kandberg). De blev gift 1778 i Tvorup. Manden var født i Vangsa og er måske druknet på havet, da hans begravelse ikke er fundet indført i kirkebogen. Huset fik ikke noget hartkorn pålagt 1818, og i matr. 1844 har det kun htk. 0-0-0-2¹/₄, så der har vel kun været en kålgård til stedet. Det har nu matr. nr. 12 af Vangsa.

*Vangsa ca. 1850
Efter minoreret matrikelkort over Vang, Skaarhede og
Vangsa*

Et udateret kort fra ca. 1850, en formindsket udgave af matrikelkortet til matr. 1844, giver et billede af byen på denne tid, og det gengives derfor her. Det ses, at nogle af lodderne, efter at de havde fået matrikelnumre, er blevet delt, hvorved de enkelte parceller har fået et bogstav føjet til matrikelnummeret. Der var altså kommet endnu flere huse.

Fremgangen fortsatte. 1921 var der i Vangsa 34 gårde og huse og 149 indbyggere, skole, 2 købmandshandlere og missionshus. 1924 var der i Vangsa 40 fiskere med 34

fartøjer, deraf 4 motorbåde. Men da havde byen også nået et højdepunkt.

En tid efter begyndte det at gå tilbage for byen. Landingsforholdene tillod ikke mere sikker landing, i hvert fald med de store motorbåde, der var kommet i brug. Fiskerne fra Vangsa begyndte at lande deres fangster i Klitmøller, mange flyttede fra byen, og flere huse lå øde, forfaldt og blev revet ned, ikke på grund af sandflugt, men fordi erhvervsvilkårene var forandrede.

I den nyeste tid har forholdene bedret sig. Vejforbindelserne er blevet så gode, at man hurtigt kan komme til Klitmøller eller Vang med motorkøretøjer, så stedet er ikke mere så afsides som før. Det er muligt at bo i Vangsa og fiske fra Klitmøller, og det er forståeligt, at mange Vangsa-boere ikke gerne forlader det skønne sted, hvor deres slægt har levet i flere generationer.

Livsvilkår i klitten

I arkiverne er det let at finde navne på folk, der levede i gamle dage, men det er ofte svært at finde noget om, hvordan de levede, og det er endnu sværere at finde en målestok, som man kan bedømme deres livsvilkår efter. Man kan ikke bedømme forholdene på én tid ud fra en andens tids indstilling. Om folks kår skal kaldes gode eller dårlige, afhænger af, hvad de selv og deres samtid syntes, ikke af en sammenligning med vore livsvaner og vort behov.

Enkelte glimt vis er os dog noget om, hvordan samtiden opfattede folks økonomiske stilling. Officielle indberetninger skal man være varsom med at fæste lid til. De kan være forfattet i den hensigt at skaffe en eller anden nogle fordele. Et grelt eksempel er den præsteindberetning, som præsten i Vang, Oluf Sørensens svigerfader, måtte lave til svenskerne under krigen 1657 om gårde og bol i Vang sogn. Han får regnet ud, at samtlige ejendomme i hele Vang sogn tilsammen udgjorde 1½ gård og skriver, at disse sognefolk sidder her udi en fiskerlejde udi nogle sandhytter og har mesten part deres næring med fiskeri af havet. Der var altså ikke noget at hente for svenskerne! Nå, formålet var jo godt.

Mere pålidelige er skatteindberetningerne. Man havde ikke nogen selvangivelse at gå efter, når der skulle betales skat, og så fandt man på andre mål for folks velstand. Man kunne lade dem betale skat efter, hvor mange folk de holdt, hvor meget kvæg de havde eller hvor mange ildsteder, der var i deres huse.

1677 blev der pålignet en ildsteds- og kvægskat, og efter den bliver det muligt at danne sig et skøn over folks sociale position. Store gårde havde i regelen 3 ildsteder, almindelige gårde 2 og huse 1 ildsted, noget afhængig af beboernes samfundsmæssige stilling.

Ser vi nu på skattelisten for Vang, ses det, at folkene i klitten ikke står tilbage for dem i Vang by. Hove har 3 ildsteder, ikke alene Trab, men også Skurup, Korsborer, Kokkedal og to huse ved Hovekær har 2. Beboerne i Vang by svarer af 28 køer, folkene i klitten af 29. Dette svarer til det indtryk, man får fra andre kilder, at klitbeboerne før flytningen var mindst lige så godt stillet som folk andre steder.

Det vil nu være interessant at se, hvordan de havde det efter flytningen. Fra denne tid har man skifter, som kan give et indtryk af de forhold, folk levede under. Vel må man omgås skifternes opgørelse af formue og gæld noget

varsomt, fordi det var både i herremandens og i den efterladte ægtefælles interesse, at der ikke fremkom noget overskud, der skulle deles, men bohave, klæder, besætning og redskaber fortæller også noget.

Som eksempler er først valgt to skifter efter folk, der synes at have haft mindre end de andre. De er valgt fra den første tid efter flytningen, der nok må have været den sværeste ar komme igennem.

Er af dem er fra *Tveder*, som blev flyttet til Vangså 1728. Den unge fæster Christen Eriksen døde som bådsmænd i København "hvad tid vides ikke", og skiftet blev holdt 1743²⁸).

Bohaver bestod af der allernødvendigste, et fyrrbord, to skamler og en stol, servicer og køkkentøjer af 3 tallerkener, 3 røde lerfåde, 1 rød porte og flere sorte potter og gryder. Desuden var der 8 sættekar til mælk og 2 andre kar, 1 selde (æltekasse til dej) og 2 solde, 1 smørbøtte, 2 truge, 1 kærne med stav, en kværn, 2 spande og et trug (vel til vand), 1 skodde (til Ovn) og et ovntræ og endelig er ølanker. Af landbrugsredskaber var der kun 1 spade og 1 le, men så var der 500 fiskekroge, og manden havde fjerdepart i en havbåd. Uden besætning var huset dog ikke. Der var en ko og en kvie, 5 får og 2 væddere. Det var det hele, men der var måske dog nok til, at folk kunne klare sig uden at lide mangel.

Der andet skifte er fra det hus, der før hed *Åkær*, men var flyttet før 1736, og det blev holdt 1738 efter Niels Lauridsens hustru Maren Andersdatter²⁹). Indboet er noget rigeligere end Christen Eriksens. Af landbrugsredskaber er der kun 1 spade, 1 le og en lyngle, men der er 800 fiskekroge, en del andre fiskekroge og liner og 2 garn til sildefiskeri, og han har foruden fjerdepart i en båd halvpert i et våd med tilbehør. Han har desuden tømmerredskaber, 2 save, 1 båndkniv, 1 båndhage, 1 tællekniv, 2 økser, 3 hugjern (stemmejern) og 2 navere (bor). 1600 favne simer (halmreb) vidner om landlig husflid. Besætningen er større end i *Tveder*. Der er 1 ko, 1 kvieko, 2 kvier, 1 studeungnød og 2 kalve samt 3 væddere og 10 får med 7 lam. Han har altså drevet fiskeri, håndværk og kvægavl, og egentlig fattig kan han vist ikke kaldes.

Det vil nu være interessant at se, om forholdene blev bedre med tiden, når folk havde lært at udnytte mulighederne på den nye boplads. Fra 1771 findes der nu et skifte til fra det sidstnævnte hus (*Åkær*) efter Morten Christensen Oddershedes hustru Anne Mogensdatter³⁰). Et blik i dette skifte viser, at tilstanden er betydelig forbedret. Af redskaber og besætning er der omtrent det samme som før, men huset er større. Det indeholdt både dagligstue, størstue (østerstue) og kammer foruden frammersrum. Der er meget mere bohave, bl. a. findes der en bilæggerov, et tegn på velstand, og ikke mindre end 11 gudelige bøger. Af konens tøj skal kun nævnes 1 kartuns kåbe med sølvhager, 1 ringere dito, 1 sort plydses kapperøllike og 2 plydses pandepuder.

Dette korte uddrag er nok til at vise, at folkene sad i ret gode kår. Hvis denne forbedring skyldtes, at man havde tilpasset sig til forholdene derude ved havet, vil det kunne ventes, at de familier, der havde boet længst derude, var forholdsvis bedst stillet. Det vil derfor være af interesse at se nøjere på et skifte fra samme tid som dette, men fra er af de huse, som først var flyttet derud. Et sådant skifte findes fra samme år, 1771³¹), efter Maren Pedersdatter, gift med Peder Christensen, der var født i Vangså, søn af Christen Jensen, som allerede 1713 kaldes Christen Jensen ved havet og måske havde boet der før. Huset lå oprindeligt ved Hovekær, og det er vist det første, der blev flyttet ud. Peder Christensen var en af de første indfødte Vangsåboere. Han var fra barn indlevet i forholdene på stedet og skulle altså have betingelser for at kunne udnytte dem. Skiftet viser straks, at der

var et ret stort stuehus. Der nævnes dagligstue, østerstue (størstue), begge med bord og fast bänk, spisekammer, ølkammer, sengekammer, frammers og loft. Det vil før for vidt at nævne alt indboet, da der er et righoldigt udvalg af almindeligt husgeråd, men der er fx. 1 gruekedel af kobber, 2 kedler af kobber og 1 af messing, 1 jerngryde og 1 jernbismar. Af service er der fx. 1 stenkrus med tirlåg og 2 uden, 3 bægere, 11 tallerkener (foruden 6 trættallerkener), en tin-tepotte (i et skifte fra Søgård i Nors 1756 findes regning på pekoe-te), 3 par hvide kopper, 5 srudsglas og 8 flasker. Af møblerne bemærkes 3 stole, 1 bænkekiste, 1 jernbilæggerov, 1 stueur med hus og 1 udsyet sengeklæde. Der er også bøger, nemlig 1 huspostil, 1 salmebog og 1 andagtsbog.

I en kiste med lås, hængsler og håndgreb lå konens tøj. Der nævnes 9 vadmelskørter, grønne, blå, brune og sorte og 1 ryes skørt, 7 trøjer, deraf 4 af klæde, damask, danziger og boj, 4 livstykker (veste) af ulddamask, "stof", kallemank og boj, 2 strikkede trøjer, 7 forklæder af kramlærred, kattun, lærred og rask, nogle særke, 7 klæder, deraf 1 af brun silke og 1 af sort flor, de andre af kattun eller bomuld i forskellige farver, røde, røde og gule, blå og hvide. Så var der i fløjls hue, 1 fløjls pandepude, 1 plydses kyse, 4 silkehuer og 5 bånd, 6 firehjørnede og 4 trehjørnede klæder af kramlærred og hør, 4 par halværmer, 6 kramlærreds lin, 1 par hvide og 1 par sorte udrne vanter, 1 par hvide handsker, 1 par blå handsker, 1 par strømper, 1 par sko med metalspænder, 1 par tøfler og 1 par træsko. Sådan kunne altså en fiskerkone fra Vangså gå klædt, og både tøj og indbo tyder på jævn velstand.

Om husflid vidner 4 rokke, 1 strangel og en garnvinde og en hegle. Heglen blev brugt ved tilberedning af hør, og den er sandsynligvis blevet brugt af manden og hans sønner. De skulle jo lave fiskegarn, og derfor er der også så mange rokke.

Fiskeriet var nok hovednæringsvejen. Knud Aagaard fortæller i "Beskrivelse over Thy" 1802, at beboerne ved Vangså lever af fiskeri, hvortil de har 2 fiskerbåde³²). Om både siger han³³), at Aggerboernes er de største (til 8-10 mand³⁴), fladbundede og uden sejl, men ved de andre fiskerlejer er bådene mindre (til 5 mand)³⁵), kølbyggede og efter norsk bygning med mast og sejl. En sådan båd, 8½ alen lang, 3 alen bred og 7 bord høj, kan med årer og sejl koste 50 rdl.

I skiftet nævnes da også i femtepart i en båd. Af fiskeredskaber er der 1 fjerdepart i 2 våd, 2 sildegarn, tremandspart i storkroge med tilbehør og desuden 800 små kroge. Der var altså mulighed for at drive fiskeri efter flere slags fisk.

Manden har nok også faret til søs en tid som så mange unge fiskere fra denne kyst, for der findes en skibskiste og et skibsskrin. Aagaard siger om fiskerne i Ty³⁶), at folkene i Agger og Vorupør, som ikke giver sig af med sejlads, driver fiskeriet med størst flid. Heri må ligge, at fiskere i de andre fiskerlejer af og til for til søs, rimeligvis på de skuder, der sejlede til Norge. Disse søfarende fiskere havde, så vidt det kan ses, en videre horisont end de andre.

Landbruget betød nok mindre, men der var alligevel en i forhold til husets hartkorn (0-1-0-0) forbavsende stor besætning. Der var 4 køer, 1 kvie, 2 kvieungnød, 1 vinterkalv, 1 stud, 13 får med 7 lam, 3 væddere og 1 galt, lige så meget som på mange gårde og mere end tilstrækkeligt til en families forbrug af mælk, smør, kød og uld. På denne baggrund ser der måske lidt mærkeligt ud, at der næsten ingen landbrugsredskaber er. Der er hverken plov eller harve, men kun 5 høleer, 2 river og 1 skærekiste. Man har altså slået meget hø til besætningen, men det må undre, at der findes en skærekiste. Den bruger man jo, når man skal skære halm til hakkelse, og her var der ingen halm, da

²⁸ Råstrup skifteprotokol.

²⁹ Råstrup skifteprotokol.

³⁰ Råstrup skifteprotokol.

³¹ Råstrup skifteprotokol.

³² Knud Aagaard: Beskrivelse over Thy, 1802, s. 181.

³³ Samme kilde, s. 47.

³⁴ Samme kilde.

³⁵ Samme kilde.

³⁶ Samme kilde.

der ikke er plejle. Forklaringen giver Aagaard, idet han siger³⁷), at i de yderste eller havklitterne er det tilladt at bjerge klittag til foder, og at klittag skåret i hakkelse ædes gerne om vinteren af køer og får. Om landbruget herude siger han, at kornavlens er ubetydelig, men de fleste har skikkelige gode tofter eller små enge til græsning, så at de fleste kan holde 2-3 køer.

Man drev altså fiskeri og kvægavl, og det ser ud, som om det har kunnet give familien, hvad den behøvede. Det var altså ikke af nødvendighed, at manden havde en bøsse med lås og skaft, men for at skaffe nogen afveksling i kosten.

Til kvæget og høet må man have haft ret store bygninger, og det er så heldigt, at netop dette skifte i modsætning til de fleste giver nogle oplysninger om deres størrelse. Stuehusets længde nævnes ikke, men der var dagligstue og storstue, hver med to senge (alkover) i forlængelse af hinanden, og et frammerset, som må have været ret stort, og nok tværs gennem huset ligesom bryggeret i gårdene, da der var ovn, og rummet skulle bruges både til bagning, brygning og slagtning. Rimeligvis var der også en gang mellem dagligstue og storstue, og stuehuset må da mindst have været 10 fag eller ca. 20 alen. Vest for frammerset, i forlængelse af stuehuset, lå et udhus på 10 bindinger (stolpepar), rimeligvis en stald, og da afstanden mellem bindingerne i en stald var 2-3 alen, må dette udhus have været mindst 20 alen, og hele længden altså ca. 40 alen, måske mere. Desuden var der et ladehus, hvori der fra østenden til loen var 5 bindinger. Hvor meget der var vest for loen, opgives ikke, men da der i en lade oftest var 4 alen mellem bindingerne (et gulv), må dette hus have været mindst 20 alen.

Det tør vel siges, at både huse, besætning og indbo er adskilligt større, end man på forhånd ville have ventet at finde hos en fiskerfamilie på den tid. De andre beboere derude har sikkert også haft ret gode kår, for da provst Eeg 1795 solgte Råstrup gods, var Vangsåboerne i stand til at købe deres huse og blive selvejere.

Det ser da ud, som om flytningen fra det indre klitområde til havet nærmest har været en fordel for husfolkene. Fordelen må ligge alene i, at der var bedre vilkår for fiskeriet, for kornavlens var som nævnt ikke af nogen betydning, snarere mindre end før flytningen, og betingelserne for husdyrhold har sikkert været nogenlunde ens før og efter, da man begge steder kunne udnytte græsningen i klitengene og på sletten.

Dette styrker formodningen om, at hensynet til fiskeriet kan have været en hovedårsag til flytningen. Da Christen

Eriksen 1728 fik tilladelse til at flytte huset Tveder til havet, nævnes der da heller ikke noget om, at sandflugten skulle være årsagen.

* * *

Når man nu sammenligner resultatet af denne undersøgelse med fortællingerne om de mange herregårde, store landsbyer med frugtbare marker og frodige skove, som sandt skulle have begravet, ses det, at disse fortællinger ligesom mange folkesagn og folkeviser vel rummer en lille historisk kerne, men at fantasien, der gerne arbejder i romantisk-tragisk retning, har omspundet denne kerne med et væv af overdrivelser. Undersøgelsen har imidlertid bekræftet, at tabet af de romantiske træk, der må kastes bort, når man søger at trænge ind til den historiske sandhed bag et sagn, ofte rigeligt opvejes af de mange overraskende og interessante oplysninger, man finder om de virkelige forhold.

Når man da igen står på de store vidder i Vang klit, er det ikke længere et tåget fantasibillede af forsvundne herligheder, der stiger frem for det indre syn, men et landskab, vildt og øde som nu; kun ligger der spredt og næsten skjult mellem de indre klithækker fire gårde og nogle få huse. De syner så lidt i de storslåede omgivelser, men man kender dem, deres navne og skæbne og folkene, der bor i dem. Derfor bliver dette billede mere nært og levende.

Henvisninger

I artiklen nævnes en del årstal, som refererer til bestemte kilder:

1664 - matrikel 1664 for Dueholm, Ørum og Vestervig amter (RA).

1682 - hartkornsekstrakt 1682 med nedsættelser på grundlag af kommissionsforretning 1680 (LA).

1688 - matrikel 1688 for Dueholm, Ørum og Vestervig amter (LA).

1733 - hartkornsnedsættelser 1733-34 (RA).

1844 - matrikel 1844 (LA).

Endvidere henvises til H. Støvring-Nielsen: Sandflugten i Thy, årbog 1957.

(Kilde: Historisk Årbog for Thisted amt 1964, side 382-420).

³⁷ Samme kilde, s. 68.